

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

УДК 378.147

І.С. Делик
*Хмельницький кооперативний
торговельно-економічний інститут,*

О.В. Діденко
*Національна академія Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

Для обґрунтування моделі дистанційного навчання студентів з особливими потребами вважаємо за доцільне здійснити аналіз відповідного зарубіжного досвіду.

Передусім зазначимо, що підтримка навчання студентів з інвалідністю існує в усіх розвинених країнах світу. Вона розпочалась відповідно до Всесвітньої програми дій стосовно інвалідів, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН в її Резолюції 37/52 від 3 грудня 1982 року, і здійснюється згідно зі Стандартними правилами забезпечення рівних можливостей для інвалідів (Резолюція ГА ООН 48/96 від 20 грудня 1993 року) [1].

Нас у першу чергу цікавитиме досвід організації дистанційного навчання. Тому метою цієї статті є аналіз позитивного досвіду організації саме такої освіти.

Університети та коледжі Великої Британії впродовж останніх років з дедалі більшим розумінням ставляться до потреб студентів з інвалідністю, створюють для них спеціальні умови, наймають у штат людей з інвалідністю як радників з питань підтримки таких студентів.

У країні діє Національне бюро для студентів з інвалідністю – Скілл, яке надає людям з інвалідністю аналітичну інформацію про всі ВНЗ країни, консультативну допомогу з різних аспектів навчання, суспільного життя, обрання професії, працевлаштування, проводить конференції, видає публікації, веде науково-дослідницькі роботи, пропагує досягнення людей з інвалідністю, налаштовує зв'язки між ними, здійснює лобювання їх інтересів у процесі прийняття державних рішень, співпрацює з представниками громадських організацій інвалідів.

Кембриджський університет, що включає 31 інститут і більше 100 факультетів, має досвід успішного навчання студентів та аспірантів з інвалідністю.

В університеті працює Центр підтримки студентів з інвалідністю. Тут їм надаються поради та необхідна інформація стосовно послуг університету, організуються індивідуальні візити до коледжів або факультетів. На сайті Центру розміщено всю інформацію стосовно підтримки людей з інвалідністю та “Путівник для абітурієнтів”, що також можуть бути надані у друкованому вигляді чи в аудіозапису. Університет забезпечує студентів індивідуальними навчальними програмами, адаптованими до їх потреб, житлом, за потреби наймає персонального асистента. При вступі до університету студент може обговорити з радником Центру питання розвитку своєї майбутньої кар'єри.

В Оксфордському університеті [2] діє Служба особливих потреб для студентів з інвалідністю, яка підтримує їх у процесі навчання. Студентів з вадами зору і дислексією університет забезпечує аудіозаписами лекцій. Комп'ютерна служба університету впровадила ряд системних технологій, включаючи екранне читання, збільшення текстів і вивчення програмного забезпечення. Для студентів, яким потрібні записувачі і начитувачі, існує штат працівників, з якого вони можуть обирати собі тьютора.

У Великій Британії набула розвитку національна стратегія щодо інформаційно-комунікаційних технологій, яка передбачала розвиток здатності вмілого та гнучкого їх використання, а також вироблення відповідних знань і умінь у навчальному процесі. Такий спосіб побудови процесу навчання потребує від студентів опанування набору специфічних умінь, серед яких найбільш важливими є: використання інформаційних джерел; аналіз та інтерпретація отриманої інформації; образне й гнучке використання технологій; аргументоване опрацювання інформації; критичне судження; творче мислення; прийняття рішення;

уміння робити огляд, модифікувати й оцінювати роботу.

Такий підхід надав можливість створити базис та дидактичне підґрунтя для модифікованого й інтегрованого застосування дистанційного навчання (ДН) в системі вищої освіти Великобританії. Технологія ДН містить сукупність методів, форм і засобів взаємодії зі студентами в процесі самостійного, але контрольованого засвоєння визначеного масиву знань та потребує ретельної розробки кожної складової.

Важливе місце в системі ДН займають технологічні засоби, які є основою інформаційних технологій. До них можна віднести: друквані видання; електронні видання та посібники; комп'ютерні навчальні системи; мультимедійний комплекс; аудіо- та відео- навчальні матеріали; система тестування; мережева Web-версія курсу.

Друквані видання (традиційні підручники, навчально-методичні посібники тощо) широко використовуються в системах дистанційної освіти (ДО), але на сучасному рівні розвитку телекомунікаційних технологій перевага надається електронним виданням, які являють собою електронний варіант друкваних навчальних матеріалів. Вони мають низку переваг: компактність збереження в пам'яті комп'ютера або на зовнішньому магнітному носії, можливість оперативного внесення змін і передачі на великі відстані електронною поштою. Крім того, електронне видання можна легко перенести на паперовий носій. Розробка дидактичних електронних матеріалів для організації дистанційного навчання має свої особливості та створюється за такими принципами: навчальні посібники повинні бути складені таким чином, щоб мінімізувати звернення студента до додаткової навчальної інформації; обов'язковість додавання інструкцій до вивчення матеріалу й організації самостійної роботи; обов'язковими елементами в навчальному посібнику повинні бути контрольні тести, тлумачні словники, тести для самостійної перевірки знань з відповідями, тренувальні вправи.

Для забезпечення більшої ефективності пропонується комплекс адаптованих до системи дистанційного навчання дидактичних прийомів, які застосовуються в британській педагогіці вищої школи: забезпечення навчання інформаційними технологіями; поєднання аудиторних і позааудиторних занять в єдиний комплекс; системний аналіз та оцінювання; методологія та методика науково-дослідного пошуку; проведення наукових конференцій; пошук та засвоєння інноваційних ідей.

Модель дистанційного навчання США характеризується формуванням віртуальних університетів, що використовують передові інформаційні, комп'ютерні та мережні технології. Значну роль у розвитку й фінансуванні дистанційного навчання в США відіграють комерційні структури, що прагнуть

підвищити рівень кваліфікації своїх співробітників. При цьому у США не існує єдиної системи контролю дистанційної освіти, оскільки дистанційні курси пропонуються не тільки державними, але й приватними вищими навчальними закладами [3, с. 4].

В університетах США [2], зокрема у Південно-Іллінойському (м. Едвардсвіль), Олд-Домініонському, діє Служба підтримки інвалідів (СПІ), яка надає академічну, координаційну та консультаційну допомогу студентам з вадами здоров'я. Для того щоб скористатися підтримкою СПІ, необхідно стати на облік у відділі роботи з інвалідами і надати необхідні папери, що відображають дійсний стан здоров'я студента і чітко визначають види необхідної йому допомоги. Після розгляду цих документів та проходження співбесіди студент підписує Договір про надання підтримки. Фінансову підтримку для залучення студентом помічників (записувачів, начитувачів, тьюторів із навчальних дисциплін) може надати Федеральне агентство з реабілітації.

Працівники СПІ надають консультації студентам-волонтерам і викладачам, які потребують додаткових знань для роботи з інвалідами. До обов'язків СПІ входить також надання технічних засобів, консультативно-юридичної підтримки, неформальних консультацій, направлення студентів (за потреби) на медичне обстеження.

У згаданих двох американських університетах діють центри інформаційних технологій та комп'ютерного навчання. Бібліотеки повністю доступні для студентів з інвалідністю. Служба зайнятості займається підготовкою студентів до працевлаштування.

У США та інших країнах дистанційне навчання розглядають як перспективну форму освіти, тому що воно має багато переваг: підходить усім, хто бажає навчатися; є значно дешевшим, ніж денна форма навчання; надає можливість одержувати "освіту на замовлення", яка має певні фінансові переваги порівняно з існуючою моделлю очної освіти. Основним стимулом для наполегливої роботи установ, які надають послуги дистанційного навчання, є універсальний доступ до нього при зменшенні ціни. Наприклад, у 2000 році Стенфордський університет пропонував близько 25 % від майже 200 курсів у мережі Інтернет. Усі ці курси ідентичні тим, що вивчаються в університеті при очній формі навчання [4].

Тепер в університетах США дистанційне навчання є невід'ємною складовою освітнього процесу. Воно широко використовується і для навчання студентів з особливими потребами.

Виникнення дистанційної освіти в Канаді співпадає з інтенсивним розвитком пошти, яка дала можливість розсилати навчальні матеріали по всій території цієї країни. У північно-західній частині Канади, де не було пошти, цю функцію виконувала поліція. Квінський університет в Кінгстоні (провінція Онтаріо) був першим університетом в Канаді,

який запропонував кореспондентське навчання у 1889 р., Університет Альберти – у 1907 р., Університет Френсіс Ксав'єр – у 1935 р., Університет Британської Колумбії – у 1950 р.

Важливим етапом у розвитку дистанційного навчання в Канаді стали 90-ті роки, коли багато навчальних закладів почали використовувати комп'ютерні конференції і веб-ресурси для студентів очної і дистанційної форми навчання. У дослідженні Б. Шуневича вказується на те, що у Канаді в цей період виникли кілька консорціумів, таких як “ТелеЕдюкейшн Ен-Бі” (TeleEducation NB), “Контакт Сауз” (Contact South), “Етлентік Ноутмейкез Консорціум” (Atlantic Notemakers Consortium), “Контакт Нооз” (Contact North) [403]. У серпні 1998 року в канадських ВНЗ в діалоговому режимі пропонувалося 1 265 курсів, з яких половина використовувалася спільно всіма відкритими університетами. На глобальному рівні Канада мала близько 19 % онлайн-курсів, а США – близько 76 % [5].

Сьогодні Канада знаходиться серед лідерів у розвитку електронного навчання для студентів з особливими потребами (Відкритий університет Британської Колумбії, Університет дистанційного навчання Вікторії, Університет Саймона Фрейзера та ін.), а також у розробці програмного забезпечення для дистанційної освіти (ВНС WebCT та ін.). Усі провінції Канади мають добре розвинені комунікаційні лінії, які дають можливість навчальним закладам пропонувати електронне дистанційне навчання своїм студентам.

У Німеччині першим університетом нового типу став Університет дистанційної освіти в м. Гаґен у 1974 р. У контексті нашої проблеми заслуговує на увагу досвід роботи одного із найбільших Університетів міста Карлсруе [2], де навчається близько 30 тисяч студентів і створено максимально сприятливі умови для студентів з інвалідністю. У 2001 році Карлсруе отримав звання міста з найсприятливішими екологічними умовами для дітей та юнацтва. До святкування свого 300-річчя в 2015 році Карлсруе вирішено перетворити в безбар'єрне місто, сприятливе для проживання та навчання людей з особливими потребами.

Для абітурієнтів з особливими потребами існує спеціальна квота при вступі до університету. За бажанням вони можуть звернутися до Центру по роботі зі студентами з особливими потребами, створеного в 1980 році. Фахівці Центру проводять співбесіди, виявляють рівень підготовленості до навчання, дають поради щодо вибору спеціальності, допомагають інтегруватися в групу, формують правильне уявлення про студентське життя, готують до подолання можливих труднощів і проблем, надають інформацію про індивідуальні технічні засоби навчання, у т. ч. джерела їх придбання тощо. Прийом абітурієнтів з інвалідністю до університету проводиться без іспитів, з урахуванням

рейтингових оцінок, одержаних у школі (коледжі), за результатами співбесіди з професором.

Центр (через Інтернет) забезпечує кожного студента розкладом занять з повним описом корпусів та аудиторій.

У Франції в 1939 році за рішенням уряду було створено Національний центр кореспондентського навчання для дітей, які у зв'язку з початком Другої світової війни, через хвороби або інвалідність не могли відвідувати звичайні школи. Вплив сучасних інформаційних і комунікаційних технологій на навчальний процес у Франції знайшов відображення у програмі розвитку вищої освіти на 2000–2006 роки “Університет третього тисячоліття”. Відповідно до неї загальний бюджет освіти перевищив 45 млрд франків. Також створено Національний центр дистанційного навчання (НЦДН), який опікується підготовкою персоналу й підвищенням його професійного рівня. Підготовку і перепідготовку кадрів для забезпечення потреб самого Центру він здійснює самостійно. З цією метою у 1997 році було відкрито школу, яка випускає спеціалістів з дистанційного навчання. Також одне з її призначень – популяризація практичного досвіду Центру на міжнародному рівні, активна участь в європейських програмах. Крім підготовки спеціалістів, які вміють використовувати в роботі сучасні інформаційні й комунікаційні технології, у школі організовано їх неперервне професійне навчання. Всіх потенційних студентів можна умовно розділити на три групи: співробітники НЦДН, працівники державної системи освіти, спеціалісти інших галузей, які бажають поповнити свої знання і вдосконалити практичні навички.

Французький уряд планує використати досвід НЦДН для поширення в Інтернет-продукції французьких науково-дослідних інститутів.

У Польщі проблеми вищої та професійної освіти для людей з особливими потребами вирішуються шляхом створення спеціальних та інтегрованих навчальних закладів [2]. Піонером з надання освіти людям з особливими потребами є Підляський університет (м. Седльце), де ще в 1989 році започатковано експеримент з навчання студентів з особливими потребами. Це було обумовлено тим, що польському суспільству бракувало толерантності, коли мова йшла про людей з особливими потребами [6], яких намагалися відокремити від суспільства. Вважалося, що такі люди не в змозі навчатися; що людям з особливими потребами освіта не потрібна – вони отримують гроші з соціального фонду і цього для них повинно бути достатньо. Цікаво те, що самі люди з вадами, а особливо їхні батьки – поділяли таку точку зору.

В Японії дистанційне навчання розвивається в межах загальної стратегії “довічного навчання” й використовується, як правило, для підвищення кваліфікації фахівців.

Серед усього комплексу освітніх проблем в Японії якість освіти є одним з найважливіших питань. У зв'язку з тим, що в країні відсутня система державної акредитації закладів освіти, а існує тільки система їх ліцензування, акцент у досконалі якості освіти зміщений у бік формування висококваліфікованого викладацького складу і впровадження системи самомоніторингу і самооцінки для різних типів навчальних закладів. Упроваджуючи сучасні інформаційні технології в освіту, університети Японії зараховують залікові одиниці, набрані при дистанційному навчанні за допомогою Інтернет-технологій і необхідні для отримання першого університетського ступеня.

На сьогодні серед основних напрямів реформування вищої освіти в Японії на перший план виходить зміна стандартів створення класичних університетів і університетів дистанційного навчання. За статистикою обсяг японського ринку онлайн-освіти досяг в 2001 році \$1 млрд, у 2004 р. – склав \$2,2 млрд, а у 2005 р. – \$6 млрд. Тільки у 2001 р. об'єм ринку дистанційних освітніх послуг виріс на 126 %. До 2010 р. майже третя частина обсягу послуг, що поставляються з навчання у сфері високих технологій, надаватиметься в онлайн. Особливо популярністю така освіта користуватиметься в Нідерландах, Швеції і Англії, оскільки розповсюдження Інтернету в цих країнах суттєве (до того ж більша частина населення тією чи іншою мірою володіє англійською мовою). Країни південної Європи будуть у цьому сенсі дещо відставати.

Статистика свідчить, що краще за інших у навчанні по Інтернету досягають успіху такі країни, як Канада й Ісландія, тому що уряди цих країн піклуються про професійну освіту всупереч таким фізичним перешкодам в комунікації, як великі відстані і суворий клімат. Навчальні системи цих країн входять в University of the Arctic – мережа з 31 університету, що належать найхолоднішим країнам у світі, розташований навколо Північного полюса, які й дали життя інноваційному проекту – моделі навчання на відстані.

В Австралії на сьогодні сформувався один з найрозвинутіших ринків електронного навчання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (включаючи Японію), але вже з 2006 р. лідерами в цій галузі стали Китай і Корея. Китай та Корея станом на кінець 2009 року мають найвищі річні темпи зростання у використанні електронного навчання, і близько 15 % всіх китайських і корейських фірм використовуватимуть e-learning до 2010 року. Згідно з планом міністерства освіти Китаю, у 2005 році користувачами освітніх Інтернет-сервісів стали 5 млн студентів китайських вищих навчальних закладів. На сьогодні Інтернет допомагає здобути освіту майже 250 тис. мешканцям Китаю з особливими потребами.

Результат аналізу практики впровадження дистанційного навчання буде не повним без урахування особливостей його розвитку в менш розвинених країнах, зокрема у Пакистані. У цій країні створено віртуальний університет. Завдяки ньому у тисяч пакистанців, у тому числі з особливими потребами, з'явилася можливість отримати знання, необхідні у XXI столітті. Проект дистанційного навчання, що обійшовся в \$40 млн, дозволяє здійснювати навчання по телебаченню і через Інтернет, незалежно від місця проживання студента.

Мета проекту – створити покоління програмістів і розробників комп'ютерної техніки, які могли б конкурувати з фахівцями розвинених країн. Пакистанська влада, за прикладом Індії, має намір створити власну індустрію інформаційних технологій. За оцінками експертів, для цього країні необхідно, як мінімум, 60 000 фахівців з комп'ютерних технологій.

Віртуальний університет здійснює навчання через телебачення, відеоконференції і Інтернет на всій території Пакистану. Лекції готуються в професійній студії. Студенти можуть підключатися до університету через Інтернет і обговорювати предмет з лектором. У пілотному проекті брали участь близько 500 чоловік, з яких 100 – студенти-інваліди. Організатори віртуального університету планують, що кількість студентів буде постійно зростати.

Однією з найважливіших проблем є забезпечення всіх бажаючих, незалежно від матеріального положення і місця проживання, можливістю брати участь у навчанні. Для цього створені спеціальні освітні центри, де студенти можуть проглядати лекції і виходити в Інтернет. Планується створити високошвидкісну комп'ютерну мережу, яка б об'єднала 60 університетів і 2 500 шкіл та коледжів. Ще 10 000 шкіл зможуть дістати доступ до лекцій через Інтернет. Уряд Пакистану працює над тим, щоб вартість доступу в Інтернет була по кишені більшості громадян.

Таким чином, з поширенням у світі нових інформаційних і технічних засобів доставки навчального матеріалу, насамперед з появою Інтернет, у навчальних закладах різних типів склалися передумови появи і розвитку нового напрямку в освіті – дистанційного навчання для студентів з особливими потребами, що ґрунтується на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях. Розробкам дистанційного навчання в зарубіжних країнах приділяється також належна увага в педагогічній теорії та практиці, зокрема проблемам сучасного стану та перспективам розвитку, педагогічному та інформаційному забезпеченню. Дослідження становлення та розвитку системи дистанційної освіти закордоном, яке зумовлено національними традиціями і високими показниками в галузі освіти, а також широким визнанням ідей

британської школи дистанційного навчання, має перспективний характер.

Модель дистанційного навчання США характеризується формуванням віртуальних університетів, що використовують передові інформаційні, комп'ютерні та мережні технології. Значну роль у розвитку й фінансуванні дистанційного навчання в США відіграють комерційні структури, що прагнуть підвищити рівень кваліфікації своїх співробітників. При цьому у США не існує єдиної системи контролю дистанційної освіти, оскільки дистанційні курси пропонуються не тільки державними, але й приватними вищими навчальними закладами.

Європейська ж модель дистанційного навчання, навпаки, характеризується взаємною акредитацією вищих навчальних закладів, високоякісними стандартами освіти, відкритим характером університетів, що дозволяє студенту вибирати вищий заклад освіти і перелік навчальних дисциплін. Фінансування дистанційного навчання здійснюється, переважно урядами європейських країн.

Список використаної літератури

1. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96, прийнята на сорок восьмій сесії ГА ООН 20 грудня 1993 року. – К. : ВГСПО “НАІ України”, 2003. – 40 с.
2. Таланчук, П.М. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі : навчально-методичний посібник / П.М. Таланчук, К.О. Кольченко, Г.Ф. Нікуліна – К. : Соцінформ, 2004. – 128 с.
3. Стефаненко, П.В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / П.В. Стефаненко ; [Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України]. – К., 2002. – 37 с.
4. Рябченко, О. Все “за” и “против” дистанционного обучения через Интернет. – Режим доступа: <http://www.internews.ru/era/6/6.html>. – Заголовок с экрана, 2003.
5. Шуневич, Б.І. Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Б.І. Шуневич ; [Інститут вищої освіти АПН України]. – К., 2008. – 36 с.
6. Program for education and rehabilitation of disabled students – Jelenia Gora, Kolegium Karkonoskie, 2001. – 280 p.